

КІНО ДОКУМЕНТАЛЬНЕ — вид [кіномистецтва](#), матеріалом якого є зафільмовані реальні події й особи. Термін «К. д.» вперше запропонував 1926 британ. реж. і теоретик кіно Дж. Грірсон. Він визначив його як «творчу розробку дійсності». Осн. жанри К. д.: кінохроніка, репортаж, інтерв'ю, кінопубліцистика, докум. нарис, портрет. Останнім часом телебачення перебирає соц. функції К. д., особливо кінохроніки. Внаслідок здешевлення цифр. знімал. технологій, організац. і твор. інтеграції із телеканалами, К. д., переважно у зміненому, розважал. вигляді, майже цілком стає прерогативою телебачення.

Перші докум. зйомки на кіноплівку здійснили 1895 брати Люм'єр (Франція). Серед класиків К. д. — реж., які зверталися до політ. і філос. узагальнень та осмислення дійсності: В. Рутманн (Німеччина; «Берлін. Симфонія великого міста», 1927), Й. Івенс (Нідерланди; «Міст», 1928, «Іспанська земля», 1937), Р. Флаєрти («Нанук із півночі», 1928, «Табу», 1931), П. Лоренц («Плуг, що зорав долину», 1936, «Ріка», 1938), Л. Рогозін («На Бавері», 1956, «Повернися, Африко», 1959), Й. Мекас («Зброя дерев», 1961, «По цей бік раю», 1999; усі — США), Дж. Грірсон («Рибальські судна», 1929, «Пісня Цейлону», 1934), П. Вотсон («Свято риболовлі», 1986; обидва — Велика Британія), Ж. Лейтан ді Барруш (Португалія; «Марія з моря», 1930), К. Маркер (Франція; «Злітна смуга», 1962, «Без сонця», 1983), М. Ромм (РФ; «Звичайний фашизм», 1965), А. Пелешян (Вірменія; «Ми», 1969), Ю. Поднієкс (Латвія; «Чи легко бути молодим?», 1987). Сучасне зарубіжне К. д. представлене іменами М. Лозінського (Польща; «Все може трапитися», 1995), В. Косаковського (РФ; «Середа. 19. 07. 1961», 1996), М. Мура (США; «Бовлінг для Коломбайн», 2002, «Фаренгейт 9/11», 2004) та ін. Найвідоміші творчі угруповання в К. д.: «Кіно-око» (РФ), «Група тридцяти» (Франція), «Пряме кіно» (США, Велика Британія), «Вільне кіно» (Велика Британія). Визнач. теоретиками К. д. були [Дзига Вертов](#), Р. Споттсвуд («A Grammar of the Film: An Analysis of Film Technique» / «Граматика кіно: аналіз техніки кіно», 1935), П. Рота («Documentary Film» / «Документальне кіно», 1936; обидві — Лондон), З. Кракауер («Theory of Film. The Redemption of Physical Reality» / «Природа фільму. Реабілітація фізичної реальності», Нью-Йорк, 1960).

Перша докум. зйомка в Україні відбулася 1896, коли харків. фотограф-художник [А. Федецький](#) зняв сюжет «Перенесення чудотворної Курської ікони Божої Матері „Знамення“ до Харківського Покровського монастиря». У докум. фільмах, знятих вітчизн. кінематографістами за рад. доби, попри мист. цінність, відчутний вплив держ. ідеол. диктату. 1919 відділ кінохроніки Всеукр.

кінокомітету (від 1922 — [Всеукраїнське фотокіноуправління \(ВУФКУ\)](#), від 1929 — «[Українфільм](#)») випустив перший в Україні кіножурнал. Від 1922 виходили хронікал.-докум. кіножурнали «Маховик», «Хроніка ВУФКУ», «Кінотиждень». Певний час на укр. студіях знімав фільми реж.-документаліст [Дзига Вертов](#) («Одинадцятий», 1928; «Людина з кіноапаратом», 1929; «Симфонія Донбасу (Ентузіазм)», 1930), а також його брат [М. Кауфман](#) («Навесні», 1929). У 1931 в Харкові створ. Всеукр. ф-ку «Союзкінохроніка» (від 1938 — [Студія хронікально-документальних фільмів Українська](#); від 1939 — у Києві). З'явилися нові кіножурнали «Комуніст на екрані», «Комсомолец України», «Радянська Україна» та ін. Небажані факти і події життя не висвітлювалися. Так, під час Голодомору 1933 знято лише д/ф «Більшовик» М. Левкова (про шахтаря М. Ізотова). 1940 засн. Київ. кіностудію учбових фільмів (від 1992 — [Кінематека України Національна](#)). Класик укр. і світ. кіно [О. Довженко](#) під час 2-ї світової війни створив ідеологічно й політично заангажовані докум.-публіцист. стрічки: «Визволення», «Буковина — земля українська» (обидві — 1940, співреж. Ю. Солнцева), «Битва за нашу Радянську Україну» (1943, худож. кер.; реж. Ю. Солнцева, Я. Авдієнко), «Перемога на Правобережній Україні та вигнання німецьких загарбників за межі українських радянських земель» (1944, співреж. Ю. Солнцева). Серед відомих укр. митців, кінокартини яких здобули нагороди престиж. кінофестивалів, — [С. Буковський](#) («Сон», 1988; «Знак тире», 1992; «Війна. Український рахунок», 2002; «Живі», 2009), [І. Грабовський](#) («Керманичі», 1965), А. Загданський («Тлумачення сновидінь», 1989; «Помаранчева зима», 2007; «Мій батько Євгеній», 2010), [Т. Золов](#) («Гімнаст», 1966; «Микола Амосов», 1971), [А. Ібаньес-Фернандес](#) («Люди над хмарами», 1965), [А. Карась](#), [В. Шкурин](#) (дилогія «Липневі грози», 1990–91), О. Коваль («Перед іконою», «Дім. Рідна земля»; обидві — 1990), [Х.-М. Мамедов](#) («У неділю рано», 1987), [В. Олендер](#) («Вигнання бісів», 1991), [О. Роднянський](#) («Стомлені міста», 1988; «Місія Рауля Валленберга», 1990; дилогія «Прощавай, СРСР», 1992–94), [В. Савельєв](#) («На-та-лі!», 1968), [Р. Сергієнко](#) («Відкрив себе», 1972; «Дзвін Чорнобіля», 1986–89; «Поріг», 1990; «Сповідь перед учителем», 1995), [А. Серебренников](#) («Індійські йоги. Хто вони?», 1970), [А. Сирих](#) («Григорій Гавриленко. Образ світлий», 1988; «Валентин Сильвестров. Тихі пісні», 1992; «Іван Миколайчук. Посвята», 1998), [Ф. Соболев](#) («Київська симфонія», 1982), [М. Ткачук](#) (цикл «Загадка Норильського повстання», 2006), [П. Фаренюк](#) («Ой, горе, це ж гості до мене», 1989), [В. Шевченко](#) («Чорнобиль: хроніка важких тижнів», 1986), [Г. Шклярєвський](#) («Мі-

кро-фон!», 1988). З новіт. генерації укр. реж.-документалістів найбільше визнання отримали **В. Васянович** («Проти сонця», 2004; «Присмерк», 2013), **М. Васянович** («Мама померла в суботу на кухні...», 2009), **І. Стрембіцький** («Подорожні», 2005), **В. Тихий** («Межигір'я», 2013). Також варто відзначити фільми нім. реж. Я. Пройсса «Інший Челсі. Історія з Донецька» (2010) та естон. реж. М. Каат «Шахта № 8» (2011), у яких відображені реалії укр. життя. За часів незалежності постала низка приват. студій, що виробляють докум. стрічки («Контакт», «Кінематографіст», «Інспірейшн філмз»; усі — Київ). В Україні започатковано міжнар. фестивалі докум. кіно — «Кінолітопис» (від 2002), «DOCUDAYS UA» (від 2003), «Контакт» (2005–08).

Рекомендована література

1. Фурманова З. Кілька історій, не залежних від жанру, з історії неігрового кіна України, не залежної від українського кіна // KINO-КОЛО. 2006. № 26;
2. Тримбач С. Літа молодії... // Там само;
3. Миславський В. Кінословник: Терміни, визначення, жаргонізми. Х., 2007;
4. Рутковський О. Український словник-довідник екранних медіа. К., 2007;
5. Філатов А. Геннадій Кофман: «Новий українській документалістиці бути!» // УК. 2013. № 3.

В. М. Войтенко

Бібліографічний опис:

Кіно документальне / В. М. Войтенко // Енциклопедія Сучасної України [Електронний ресурс] / Редкол.: І. М. Дзюба, А. І. Жуковський, М. Г. Железняк [та ін.] ; НАН України, НТШ. — К. : Інститут енциклопедичних досліджень НАН України, 2013. — Режим доступу: <https://esu.com.ua/article-6926>

2001-2025 © Ця енциклопедична стаття захищена авторським правом згідно з чинним законодавством України ([докладніше](#)).